

Els vals de la Comissió d'Abastiments d'Eivissa emesos el 1936 durant la Guerra contra el Feixisme

JAUME BOADA SALOM*

Els vals que anam a tractar en aquest treball ocupen un lloc estranyament recondit en l'àmbit numismàtic. L'únic autor que se'n feu ressò fou, com no, Antoni Turró i Martínez, l'autèntic referent de la moneda emesa durant la Guerra contra el Feixisme¹ a Catalunya, qui també va donar a conèixer algunes peces de les Illes Balears de gran raresa en un article d'*Acta Numismàtica* 26.² En aquest treball s'hi relacionaven i descrivien, amb les referències 46 a 48, tres vals de la Comissió de *Proveïments* de l'Ajuntament d'Eivissa de 10 i 5 pecetes i 25 cèntims.³ En canvi, en el volum on s'hi recullen tots els elements monetaris oficials d'Andorra, Illes Balears i Catalunya, aquestes emissions no hi surten. En un apartat introductori, s'afirma que les illes de Mallorca i d'Eivissa estigueren ocupades pels franquistes i oblida l'efímer govern republicà que regí les Pitiüses durant trenta-cinc dies.⁴

El cert és que el començament de la guerra visqué, a Eivissa, unes circumstàncies bastant particulars. Tot i que l'alçament feixista triomfà d'entrada després que el capità Rafael García Ledesma, màxima autoritat militar de l'illa el 19 de juliol de 1936, s'adherís a la insurrecció en acatar la declaració de l'estat de gue-

* Investigador numismàtic i membre de la SCEN.

1. Aplicarem en aquest treball la terminologia proposada per Crusafont en referència al conflicte de què tractam ("Guerra contra el Feixisme" en lloc de "Guerra Civil") i a la unitat monetària espanyola en què s'expressaven els vals ("peceta" en lloc de "pesseta"), atès que els seus raonaments ens semblen encertats. Aquests es poden trobar a CRUSAFONT I SABATER, Miquel de: *Glossari català de numismàtica. Amb totes les poblacions emissores (Països Catalans i Corona Catalano-Aragonesa)*. SCEN (IEC), Barcelona, 2017, p. 20 per a "Guerra contra el Feixisme", i entrada corresponent (p. 458) per a "peceta".

2. TURRÓ I MARTÍNEZ, Antoni: "Els signes monetaris fraccionaris de les Illes Balears durant la guerra 1936-1939". *Acta Numismàtica* 26, Barcelona, 1996, p. 183-204.

3. TURRÓ I MARTÍNEZ, A.: "Els signes monetaris...", p. 200-201.

4. TURRÓ I MARTÍNEZ, A.: *Les emissions monetàries oficials de la Guerra Civil (1936-1939). I: Andorra, Illes Balears i Catalunya (Generalitat i locals)*. SCEN (IEC). Barcelona, 2007, p. 56.

rra feta des de Palma pel general Goded, la realitat era que la pitiüsa major disposava d'una minsa guarnició de només 143 homes i d'uns trenta guàrdies civils. A més, l'actitud ambigua que mostraren els carrabiners no deixava clar que tots fossin afectes al cop d'estat.⁵

Per tant, no resulta estrany que les tropes comandades pels capitans Alberto Bayo i Manuel Urribari, que comptaven amb un nombre clarament superior d'efectius, essencialment catalans i valencians que arribaren en tres vaixells (els destructors *Almirante Miranda* i *Almirante Antequera*, i el carregador *Mar Cantábrico*), ocupassin amb certa facilitat Formentera (on no s'oferí resistència) el 6 d'agost i desembarcassin a Eivissa un dia més tard. Només en aquesta segona illa hi hagué bombardejos des dels vaixells republicans per la negativa de les autoritats a rendir-se i escaramusses amb alguns morts entre els soldats que hi desembarcaren i altres del bàndol nacional. Fou inevitable, doncs, que finalment s'imposassin els militars republicans el 9 d'agost.

Aquell mateix dia es creà el Comitè de Milícies Antifeixistes d'Eivissa, un òrgan col·legiat al qual s'havien de sotmetre les noves autoritats locals, que s'instal·là en el Teatre Serra i que quedà format per membres de l'esquerra eivissenca. Una de les quatre secretaries en què s'organitzà fou la d'Abastiments, encarregada del control de la producció agrícola i de l'organització dels proveïments i del comerç amb Barcelona i València, el responsable de la qual era Carles Bertazioli i Riquer.⁶

Davant l'escassetat de moneda en circulació, una de les primeres mesures que adoptà aquesta facció republicana fou la d'introduir uns vals de paper que facilitassin les transaccions comercials i, principalment, el proveïment a la població dels béns de primera necessitat. En parla alguna documentació oficial, com ara un qüestionari que el cap de la Secció Provincial de l'Administració Local de Balears trameté el juny de 1939 a tots els municipis pitiüsos. Entre les preguntes que s'hi plantegen, relatives a les mesures que els republicans havien adoptat quan les illes es trobaven sota la seva autoritat,⁷ la número 5 es referia específicament a la qüestió de si havien emès moneda. El 20 de juny de 1939, l'Ajuntament d'Eivissa retornava el qüestionari amb les respostes i hi declarava que les autoritats republicanes havien emès vals de paper de 10, 5, 2 i 1 pecetes, i de 50 i 25 cèntims.⁸

Aquesta sèrie està formada per un conjunt de vals unífacs, impresos en paper de diferents mides i colors, que mostren el mateix text imprès llevat de la xifra que indica el seu valor facial, tot en castellà. Els exemplars de valors superiors,

5. PARRÓN GUASCH, Artur: *La guerra civil i el primer franquisme a Eivissa i Formentera*. Editorial Mediterrània-Eivissa i Consell d'Eivissa i Formentera. Eivissa, 2001, p. 47.

6. PARRÓN GUASCH, A.: *La guerra civil...*, p. 69 i 70.

7. DURAN PASTOR, Miguel: *1936 en Mallorca*. Edició de l'autor. Palma, 1982, tom III, p. 652.

8. DURAN PASTOR, M.: *1936 en Mallorca*. Tom III, doc. 38, apèndix 1.

de 10 i 5 pecetes, són quelcom més elaborats perquè el text va dins un doble requadre: l'exterior, format per una orla doble de punts, i l'interior, lineal. A la part superior, "COMISION DE ABASTOS", llegenda que identifica l'òrgan o autoritat que els va emetre. Davall, aproximadament en el centre de la superfície, s'hi mostra el valor del val, expressat en lletres. A la part inferior, s'hi veu l'avertiment següent: "*IMPORTANTE: Este vale no será abonado si no lleva la firma de Bertazioli o Rodríguez*". A la part dreta, un requadre conté en el seu interior la paraula "*Sello*". Com a elements que s'aplicaven manualment amb posterioritat a la impressió, s'hi veuen una signatura entre el valor facial i l'avertiment de la part inferior i un segell de tinta ovalat de la "*DEPOSITARIA DEL AYUNTAMIENTO DE IBIZA*" estampat damunt el requadre. El perforat del costat esquerre d'alguns dels exemplars revela que, després d'imprimir-se, eren enquadernats i perforats formant blocs.

Turró afirma de forma genèrica que en els vals s'hi mecanografiava la data del desembarcament ("*Ibiza, 8 de Agost de 1936*"),⁹ però el cert és que només hem observat aquesta incidència en l'únic exemplar de 10 pessetes de què tenim la imatge, una circumstància que ens duu a pensar que aquesta pràctica només es degué aplicar als primers exemplars però que s'acabà abandonant atesa la feina addicional que suposava. També hem observat que només els exemplars de 25 cèntims i de 5 i 10 pecetes es troben numerats amb un segell numerador de tres dígits, per bé que només els dos segons tenen impresa una llegenda ("*Talón núm.*") i un espai habilitat per aquesta dada. Hauria resultat més lògic numerar-los tots per poder interpretar amb més claredat que la finalitat era dur un control exhaustiu de les emissions, o si més no únicament els dels valors més alts per considerar-los més exposats al frau, però les impressions en els vals a què hem tengut accés i l'absència de més exemplars per comprovar si hi havia o no un segell numerador a la resta de valors, o si era absent en altres exemplars dels mateixos valors que aquí en mostren, ens fa dubtar sobre el propòsit d'aquesta numeració o si aquesta aparent incoherència simplement respon a una organització i un control deficients atesa la situació de guerra.

Segons aquells mateixos qüestionaris, la pràctica d'emetre vals per part de les autoritats locals es repetiren a altres indrets de les Pitiüses. A Sant Joan de Labritja (localitat aleshores denominada *San Juan Bautista*), la Comissió Gestora municipal, amb els comitès del Front Popular instal·lats en els diferents nuclis urbans del municipi, requisaren finques i productes agrícoles, especialment oli; el batlle adquiria aviram, ous i conills a canvi d'un val amb la seva signatura que no era reconegut ni pels comerciants i pels mateixos comitès republicans.¹⁰ A Santa Eulària des Riu també s'hi feren servir vals de paper, dels quals no es diu més que

9. TURRÓ I MARTÍNEZ, A.: "Els signes monetaris...", p. 200.

10. DURAN PASTOR, M.: *1936 en Mallorca*. Tom III, doc. 32, apèndix 1, p. 646.

estaven estampats amb un segell de l'ajuntament i de l'escola.¹¹ Finalment, a Formentera també s'instaurà un sistema de vals del qual no es facilita més informació¹² i que constituïria, per cert, l'únic cas de què es té constància en què la pititüsa menor hagués emès algun tipus d'element monetari en tota la història. De moment, no coneixem cap exemplar ni informació d'aquestes emissions.

Prèviament a aquests vals amb un valor facial, a Eivissa ciutat se n'havien començat a fer en espècie, és a dir, bescanviables per un article determinat; la major part dels que hem pogut examinar són manuscrits amb el segell de la Batllia d'Eivissa, tret d'un que és mecanografiat i un altre, manuscrit, que no porta cap segell i que sembla estar emès en nom de l'Estat Català. Tots són bescanviables per peces de roba, cosa que porta a pensar que anaven adreçats als milicians perquè es proveïssin de la roba que la població havia lliurat a les autoritats republicanes del moment, en resposta a les crides que feren a través del diari durant aquells dies. Probablement són els que entraren en vigor l'11 d'agost, ja que en l'anunci que s'hi refereix al *Diario de Ibiza*, fent-se ressò d'un ban, s'hi diu que aquests vals, amb els quals es podia adquirir benzina, queviures i altres tipus de productes, havien de venir avalats amb un segell de l'ajuntament.¹³ A partir de l'1 de setembre, aquests vals en espècie quedaren fora de circulació i restaren només els vals en efectiu, substitutoris de la moneda.¹⁴

L'ús difícil dels vals feu que sovintejassin els avisos en premsa que, o bé orientaven sobre com fer-ne ús, o bé amenaçaven els comerciants reticents a acceptar-los. El 12 d'agost, un pregó prohibia al públic de sol·licitar individualment vals al Comitè Antifeixista i instava a fer-ho mitjançant el cap respectiu.¹⁵ Això suggereix que cada sector de població, tal vegada cada barri, devia tenir un responsable a través del qual s'havien de canalitzar aquestes i altres qüestions. Un dia més tard, al diari s'avisava els comerciants que, perquè els vals dineraris tenguessin validesa, havien de portar un segell que posàs "*Alcaldía de Ibiza*".¹⁶ Atès que tots els vals dineraris que coneixem només porten el segell de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa, aquesta informació implica que, almenys en un principi, es degueren emetre vals amb el segell de la Batllia, que era el que portaven estampat els vals en espècie.

El 14 d'agost, s'advertia els comerciants que no havien d'acceptar els vals si no anaven signats per Jesús Rodríguez o Carles Bertazioli, les signatures dels quals es trobaven exposades en el taulers d'anuncis de l'ajuntament.¹⁷ Aquest

11. DURAN PASTOR, M.: *1936 en Mallorca*. Tom III, doc. 43, apèndix 1, p. 658.

12. DURAN PASTOR, M.: *1936 en Mallorca*. Tom III, doc. 41, apèndix 1, p. 656.

13. *Diario de Ibiza*, 11/08/1936, p. 2.

14. PARRÓN GUASCH, A.: *La guerra civil...*, p. 74.

15. *Diario de Ibiza*, 12/08/1936, p. 1.

16. *Diario de Ibiza*, 13/08/1936, p. 4.

17. *Diario de Ibiza*, 14/08/1936, p. 4. L'avís fou publicat en un ban el dia anterior.

avís suggereix que alguns vals pogueren fer-se servir fraudulentament sense signatura o amb signatures de persones que no tenien autoritat per signar.

Com en altres indrets de l'Estat Espanyol, el propòsit d'aquests vals era suplir la severa manca de moneda en circulació per, dins el possible, afavorir els intercanvis comercials i activar el consum en l'àmbit local, en un moment en què, a més, s'havien precintat els bancs. El cert, però, és que aquests vals de paper mai no foren populars entre la població eivissenca, sobretot entre els comerciants, que es queixaven contínuament, posaven traves a l'hora d'acceptar-los per a les seves vendes, ocultaven el gènere o no se sotmetien a la fixació de preus que la Comissió d'Abastiments havia establert. Per aquests motius, els majoristes havien de reservar tres quartes parts dels seus productes als detallistes i podien vendre la resta al públic. D'aquesta manera, es pretenia assolir un major control dels aliments en el mercat.¹⁸

El 18 d'agost ja es detecten pràctiques que contravenien les disposicions del Comitè d'Abastiments referents al comerç. Més específicament, es denuncien alces injustificades de preus de productes de primera necessitat i s'assegura que les queixes es traslladarien al Comitè Revolucionari perquè erradicàs aquests abusos i en castigàs els infractors.¹⁹ Al dia següent, en el mateix *Diario de Ibiza* es comenta l'actitud hostil d'alguns comerciants vers els vals del Comitè d'Abastiments, i es qualifiquen els comentaris que aquells feien com “quelcom semblant a un sabotatge”.²⁰ El 22 d'agost, la secció d'Abastiments recordava als comerciants l'obligació que tenien d'acceptar els vals de 50 cèntims degudament signats i segellats, a més dels que únicament portaven el segell habilitat per la Comissió d'Abastiments, que devien ser els de valors en espècie, abans esmentats i que encara no s'havien retirat. Els infractors d'aquesta instrucció havien de ser denunciats perquè se'ls aplicassin les sancions corresponents.²¹

Altres testimonis dels vals

Per bé que, com hem dit, els vals amb valor monetari eivissencs han estat molt poc tractats en l'àmbit numismàtic, val a dir que en les publicacions de la historiografia local pititüsa han estat esmentats amb una freqüència poc habitual.

A banda de les obres més acadèmiques de Parrón Guasch i Duran Pastor a què ja ens hem referit com a bibliografia, cal esmentar diversos treballs de Marià Llobet Roman, jurista, investigador i escriptor que col·laborà llargament amb el *Diario de Ibiza*, una publicació en la qual encara s'hi publicaren articles després

18. PARRÓN GUASCH, A.: *La guerra civil...*, p. 74.

19. *Diario de Ibiza*, 18/08/1936, p. 1.

20. *Diario de Ibiza*, 19/08/1936, p. 1.

21. *Diario de Ibiza*, 22/08/1936, p. 1.

de morir als 89 anys el 2016. En un article d'un suplement cultural dominical del *Diario de Ibiza*, comenta l'article d'*Acta Numismàtica* 26 de Turró, a qui li esmena la plana i li retreu diversos errors, entre ells el d'atribuir els vals a una in-existent Comissió de Proveïments de l'Ajuntament d'Eivissa, a banda de recordar diversos establiments particulars que emeteren vals propis i fer un esbòs de la circulació monetària del moment. El cert, però, és que ell també comet un error en referir-se a un val de 25 pecetes que, suposadament, esmenta Turró.²² Onze anys més tard, el mateix autor tornà a tocar el mateix assumpte en un article en què també rememorava altres records seus de la guerra. Torna sobre l'assumpte monetari, introdueix alguns establiments més que emeteren vals particulars, però repeteix l'error de referir-se al val de 25 pecetes de la Comissió d'Abastiments.²³

En un text autoeditat amb ordenador que titulà *De la ocupación roja de Ibiza*, Otilia Tarrés Llobet recorda que un milicià valencià fanfarronejava mentre feia guàrdia en el Castell dient: "Estam salvats, ja no hi haurà més pobres! Ara tu mateixa pots fer els teus doblers, és a dir, vals de dues pecetes, amb els quals podràs comprar allò que vulguis". En la mateixa obra, s'hi reproduïen diversos vals.²⁴

En un altre recull de memòries, Rafael Sáinz recorda que, l'estiu de 1936, a l'illa no hi havia ni monedes ni bitllets i que se segellaven vals, que es podrien bescanviar en acabar la guerra i que anaven signats per autoritats locals. També diu que els forners es negaven a acceptar-los.²⁵

Però, probablement, el testimoni més gràfic i detallat el facilita Elliot Paul, un periodista, escriptor i guionista de cinema nord-americà a qui la guerra civil sorprengué a Santa Eulària des Riu, on hi visqué des de 1931 fins poc després de l'esclat del conflicte. Narrà la seva experiència en el seu llibre *Life and Death of a Spanish Town*, publicat el 1937 per Random House Inc, de Nova York.²⁶ A banda d'esquixar el text amb referències a la circulació monetària del moment, es refereix als vals en termes bastant crítics.

Explica com ell i la seva dona es trobaren sense poder bescanviar els seus xecs de viatge per doblers en efectiu perquè els bancs estaven tancats i la moneda no circulava. La situació arribà al punt que els comerciants, igualment mancats

22. LLOBET ROMAN, Mariano: "Bibliografía sobre la Guerra Civil en las Pitiusas. Els signes monetaris fraccionaris de les Illes Balears durant la Guerra 1936-1939". Suplement *Cultura Dominical del Diario de Ibiza*, p. 9. 13 de febrer de 2005.

23. LLOBET ROMAN, Mariano: "Las Perseidas". *Diario de Ibiza*, 10 d'octubre de 2016 (versió web).

24. TARRÉS LLOBET, Otilia: *De la ocupación roja de Ibiza*. Autoedició. Eivissa, circa 1995, p. 9. Arxiu Històric d'Eivissa.

25. SÁINZ, Rafael: *Las vacaciones truncadas. Recuerdos de un veraneante de Santa Eulalia del Río, en la Ibiza de 1936 y otros episodios familiares vividos por el autor, relacionados con la isla, durante la Guerra Civil Española y los primeros años de la posguerra*. Autoedició. Santa Eulària des Riu, 1996, p. 78. Arxiu Històric d'Eivissa.

26. Nosaltres citarem la versió en castellà. PAUL, Elliot: *Vida y muerte de un pueblo español*. Traducció de Pilar de la Peña Minguell. Gadir Editorial, SL. Madrid, 2005.

de moneda i sense saber quan podrien proveir-se de mercaderies, els asseguraven que podien disposar del seu escàs gènere si els ho demanaven.²⁷ També recorda que els republicans compraven o requisaven béns per al manteniment de la tropa a canvi d'uns rebuts signats que, més tard, el govern bescanviaria per doblers. Sentint-se insatisfets per no ser pagats en efectiu, els botiguers i els grangers començaren a amagar el seu gènere.²⁸ De fet, Paul afirma que la circulació dels vals acabava en els botiguers i en els forners, ja que aquests no els podien usar per pagar als seus proveïdors. Els segons eren els que sortien més malparats perquè havien de comprar farina, que ja era cara, amb doblers en efectiu, i perquè la major part de la producció anava destinada als soldats, que les autoritats pagaven amb un "paper completament inútil". Els pescadors no tenien pressa per sortir a pescar perquè el seu client principal, l'exèrcit, pagava amb uns vals que no es podien bescanviar per copes en el bar.²⁹ Els pagesos treballaven sense entusiasme perquè no hi havia doblers amb què pagar-los els productes, i els fusters, els ferrers i altres professionals ni tan sols es molestaven en treballar.³⁰

L'autor detectà un ambient de depressió i desesperació durant dies; els venedors li deien resignats que no es molestàs a pagar perquè ni ell ho podia fer ni els venedors podien pagar a ningú més; no hi havia doblers en circulació. Als bars, en lloc del típic brindis "salut i pecetes!" se sentia "salut i vals!".³¹ El propietari d'un establiment de menjars acceptava els vals alegrement, conscient que s'hauria de quedar amb ells durant anys o, tal vegada, per sempre.³² Tot i que els milicians anarquistes no abusaven de les compres amb vals, els botiguers i els grangers arribaren a amagar tot allò que tenien.³³ És bastant probable que, en realitat, Elliot Paul es referís, no als vals d'Eivissa capital, sinó als de la població en què residia, Santa Eulària des Riu, tot i que els efectes poden ser perfectament extrapolables.

Els signants

En els vals s'adverteix que no eren vàlids sense la signatura de Bertazioli o de Rodríguez. Es tractava de Carles Bertazioli, delegat de Tresoreria i Avituallament, i Jesús Rodríguez, delegat de Comunicacions i de l'Arrendatària.³⁴ Més endavant, l'11 de setembre, molt pocs dies abans que el bàndol nacional des-

27. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 304.

28. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 397.

29. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 410.

30. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 412.

31. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 415.

32. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 417.

33. PAUL, E.: *Vida y muerte...*, p. 447.

34. VIDAL TORRES, María José; ROMERO, José Miguel L.: *La causa general de les Pitiüses*. Editorial Mediterrània-Eivissa, Eivissa, 2001, p. 84.

allotjats els republicans de l'illa, el *Diario de Ibiza* anunciava que el dia anterior s'havia habilitat Bernat Novella per signar també els vals.³⁵

Carles Bertazioli Riquer, nascut el 1894 a Barcelona, resident al passeig de Vara de Rey, 5, i membre del Partit Socialista, fou acusat d'haver estat vocal del Comitè Revolucionari d'Eivissa, del qual també fou delegat de Finances i Control i, segons un informe dels carrabiners, delegat de Tresoreria i Avituallament. Algunes d'aquestes informacions es basaven en rumors públics, a l'igual que la que deia que l'abril de 1948 residia a França, cosa que era certa. Havia fugit de l'illa el setembre de 1936.³⁶

Jesús Rodríguez Echeverría, saragossà, fou processat el 27 de maig de 1942 per anar armat amb pistola i per ser un dels que avalaven els vals. Segons l'informe de l'agent del Cos d'Investigació i Vigilància, era membre d'Esquerra Republicana i delegat de Finances al Comitè Revolucionari d'Eivissa, i segons el carrabiner José Riera Cardona, era delegat de Comunicacions i de l'Arrendatària del mateix comitè.³⁷

Bernat Novella, maonès empadronat a Eivissa, va ser processat el 27 de febrer de 1942 per haver pertangut al magatzem d'avituallament i haver estat nomenat director de l'Escola d'Arts i Oficis. També era treballador de la casa de fotografia Viñets.³⁸

Tots tres foren processats en absència i, anys més tard i encara absents, les seves causes foren sobresegudes o arxivades.

Quant a Carles Bertazioli, vaig tenir l'oportunitat d'entrevistar, a la seva residència a Eivissa, el seu fill Fernando, nascut a Barcelona el 1926. El seu avi, Carlo Bertazioli, pare de Carles, lluità al costat de Giuseppe Garibaldi durant els conflictes amb què s'unificà Itàlia al segle XIX i acabà vivint a Barcelona; de fet, obrí un estudi fotogràfic a la Rambla, a Vilanova i la Geltrú i a Vilafranca del Penedès.³⁹ Actualment, Fernando Bertazioli és president honorari del Fòrum per la Memòria Històrica d'Eivissa i Formentera. Un dels records que conserva és el del seu pare passant-se hores signant vals. Tal n'era el volum en què s'emeteren que, al final, va encarregar un segell de goma amb la seva signatura per estampar-la-hi.

Qualifica el seu pare Carlos com una persona molt culta, molt honrada, d'una gran espiritualitat, molt cristià i molt republicà. També recorda que tenia una gran sensibilitat vers la cultura fins al punt de desaprovar les destrosses que causaren alguns milicians republicans en les esglésies i de salvar un retaule gòtic i

35. *Diario de Ibiza*, 11/09/1936, p. 2.

36. VIDAL, M.J.; ROMERO, J.M.L.: *La causa general...*, p. 150. Els autors afirmen que Carles Bertazioli va néixer a Eivissa, però en realitat nasqué a Barcelona, segons afirma el seu fill Fernando a VALERO, VICENTE: "Un apellido italiano". *Diario de Ibiza*, 4 de juliol de 2010 (versió web).

37. VIDAL, M.J.; ROMERO, J.M.L.: *La causa general...*, p. 284.

38. VIDAL, M.J.; ROMERO, J.M.L.: *La causa general...*, p. 258.

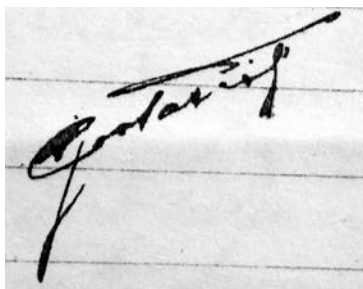
39. Algunes de les dades biogràfiques dels Bertazioli són extretes de VALERO, VICENTE: "Un apellido italiano". *Diario de Ibiza*, 4 de juliol de 2010 (versió web).

una custòdia de plata daurada de l'església de Jesús per amagar-los en el banc d'Abel Matutes, aleshores confiscat. No debades, Carles Bertazioli havia estat educat en l'Escola Moderna de Ferrer i Guàrdia.

Dels cinc vals dels quals hem pogut obtenir una imatge, tres estan signats per Jesús Rodríguez, dos per Bernat Novella i cap per Bertazioli. Dificilment aquesta informació és gaire representativa de quants vals signaren cada un dels autoritzats atesa la petita mostra de vals examinats però, si més no, la informació periodística a què ens hem referit abans ens permet determinar que els que porten la signatura de Novella foren dels darrers que les autoritats republicanes posaren en circulació. Pel que fa a la signatura de Bertazioli, el seu fill Fernando ens ha permès fotografiar un altre document de l'arxiu familiar que permetrà identificar-la si algun dia apareix escrita sobre un val.

Foto de de Carles Bertazioli. Arxiu particular
Fernando Bertazioli.

Signatura de Carles Bertazioli. Arxiu
particular Fernando Bertazioli.

L'ocupació nacional

Després d'ocupar Eivissa i Formentera i d'establir-hi una autoritat, les tropes de Bayo continuaren fins a Portocristo per emprendre la recuperació de Mallorca, on desembarcaren el 16 d'agost. Aquesta missió, però, fracassà en menys de tres setmanes per la indisciplina i l'escassa preparació de la tropa, la improvisació dels comandaments, la manca de suport del govern central i la intervenció dels feixistes italians en favor de les tropes franquistes. Retornats els milicians a Eivissa, els dies 12 i 13 de setembre alguns avions italians bombardejaren la capital pitiüsa i causaren la mort d'unes quaranta persones. Aquest atac enervà els ànims d'alguns milicians que, contravenint les ordres de les autoritats del Comitè, el vespre del mateix dia 13 pujaren al Castell d'Eivissa i assassinaren més de cent dels detinguts que hi havia empresonats, bàsicament persones de dretes, propietaris i capellans; aquests "fets del Castell" esdevingueren l'acció més dramàtica de l'ocupació republicana a Eivissa i una de les més recordades de tot el conflicte. Aquella mateixa nit, les tropes republicanes i nombroses persones d'esquerres abandonaren l'illa amb les seves famílies cap a València o Alger. Una setmana més tard, el 20 de setembre, arribaven a Eivissa les tropes nacionals per recuperar definitivament el control de les Pitiüses i iniciar un període de repressió.⁴⁰ En els set o vuit mesos següents a l'ocupació franquista, unes 600 persones foren assassinades, una dinàmica que només aturà un comandant mallorquí quan arribà a l'illa.⁴¹

Pel que fa a la circulació monetària sota el comandament franquista, consideram molt improbable que, tal i com afirma Turró, les autoritats franquistes continuassin mantenint la validesa i la circulació dels vals emesos pel Comitè Antifeixista republicà.⁴² Tot i que no tenim constància de cap mesura concreta, allò més probable és que en decretassin la retirada i la destrucció gairebé de forma immediata i, a falta de moneda menuda, tolerassin, com feien en altres indrets (Mallorca entre ells), l'emissió de vals o de gitons de negocis particulars, els quals serien prohibits de forma expressa a Eivissa en un ban del 25 de juny de 1940, signat pel batlle Eugeni Bonet Riera.⁴³

40. PARRÓN GUASCH, A.: *La guerra civil...*, p. 91 a 95.

41. BERTAZIOLI RIQUEL, Fernando: *Memorias de la guerra y del exilio. Memorias de la Guerra Civil en Ibiza durante mi infancia y del posterior exilio con mi familia*. Editorial Mediterránea, Eivissa, 1996, p. 32-33.00.

42. TURRÓ I MARTÍNEZ, A.: "Els signes monetaris...", p. 200.

43. Arxiu Històric d'Eivissa (AHE). I. Administració Municipal. Bans.

Conclusions

Antoni Turró va donar a conèixer una part de la sèrie dels vals de la Comissió d'Abastiments d'Eivissa amb la presentació dels exemplars de 10 i 5 pecetes i de 25 cèntims. El treball present, per tant, a banda de documentar tota l'emissió, la completa amb els exemplars de 2 i 1 peceta i de 50 cèntims.

Aquests vals pretengueren contrarrestar l'escassetat de moneda, que desaparegué de la circulació molt poc temps després de l'esclat de la contesa, i anaven signats per un del tres membres autoritzats d'aquest comitè: Carles Bertazioli Riquer, Jesús Rodríguez Echevarría i Bernat Novella. Dels escassos exemplars que hem localitzat, no n'hem trobat cap signat per Bertazioli, el qual acabà signant amb un segell de goma, segons el testimoni del seu fill. Tots anaven estampats amb un segell de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa per atorgar-los una validesa oficial, tot i que hi ha indicis que també se n'estamparen amb un segell de la Batllia d'Eivissa.

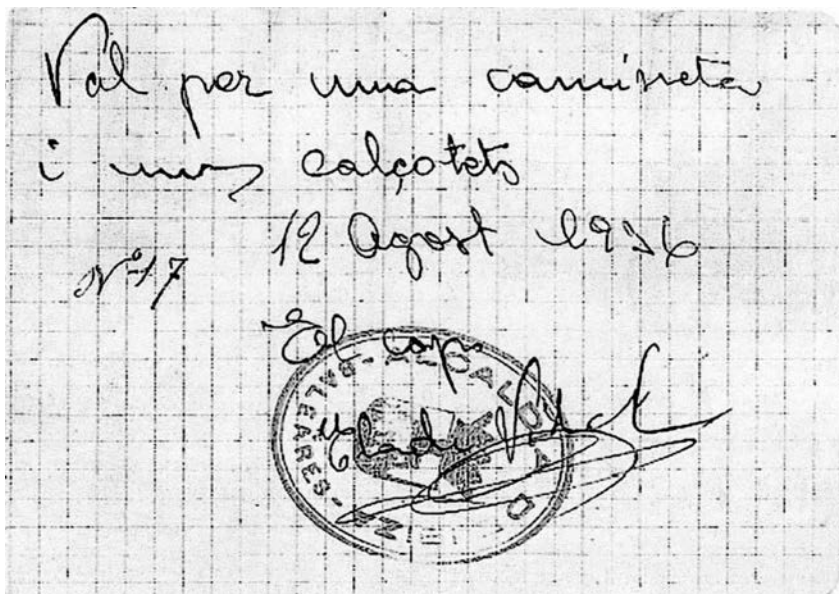
D'altres testimonis recollits en diverses fonts escrites es pot deduir que els vals s'imprimiren en grans quantitats i, aparentment, inundaren el mercat. Amb tot, esdevingueren molt impopulars entre els eivissencs, en especial entre els petits comerciants, molts dels quals posaven traves per acceptar-los dels seus clients perquè els seus proveïdors no els acceptaven per pagar el gènere que els subministraven. Això provocà que molts productors i botiguers ocultassin bona part del seu gènere i perdessin tota la motivació per treballar.

Aquests vals dineraris substituïren uns d'anteriors, bescanviables per diversos productes bàsics, tot i que només hem localitzat les imatges d'exemplars bescanviables per peces de roba. Hi ha constància que, durant aquest període, a diversos indrets de les Pitiüses, Formentera inclosa, les autoritats republicanes hi emeteren tipologies locals de vals de paper.

Quan Eivissa i Formentera passaren a mans de les tropes franquistes, el més probable és que els vals dineraris perdessin tot el seu valor i els seus posseïdors es quedassin sense poder bescanviar-los per moneda corrent.

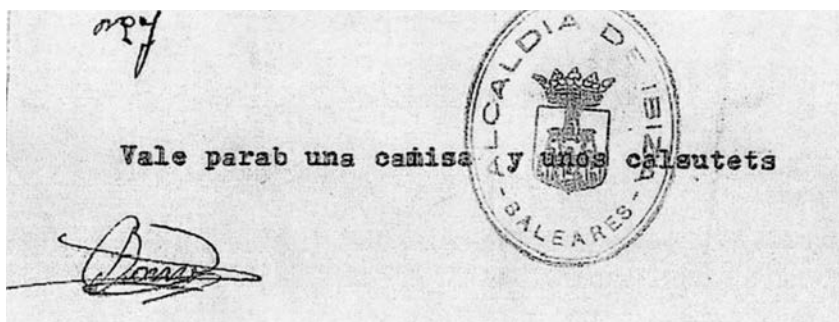
CATALOGACIÓ

Vals en espècie (manuals)

M1. Ajuntament d'Eivissa.

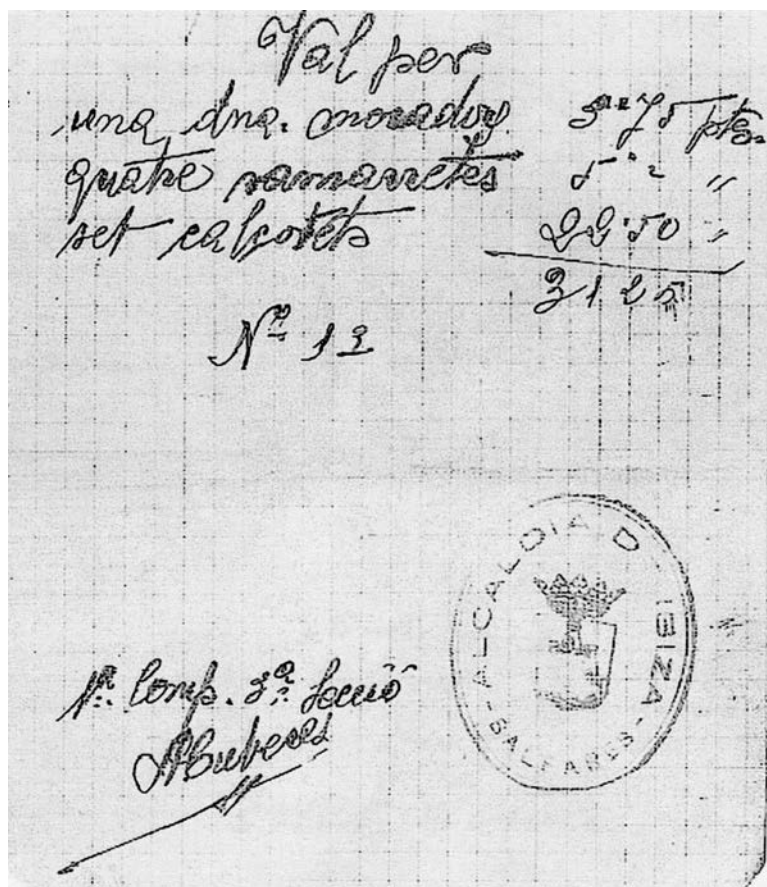
Text manuscrit sobre paper quadriculat: “Val per una camiseteta i uns calçotets / 12 Agost 1936 / Nº 17 / El cap”. Signatura il·legible. Segell ovalat de la Batllia d'Eivissa.

Mides: 111x78 mm.

M2. Ajuntament d'Eivissa.

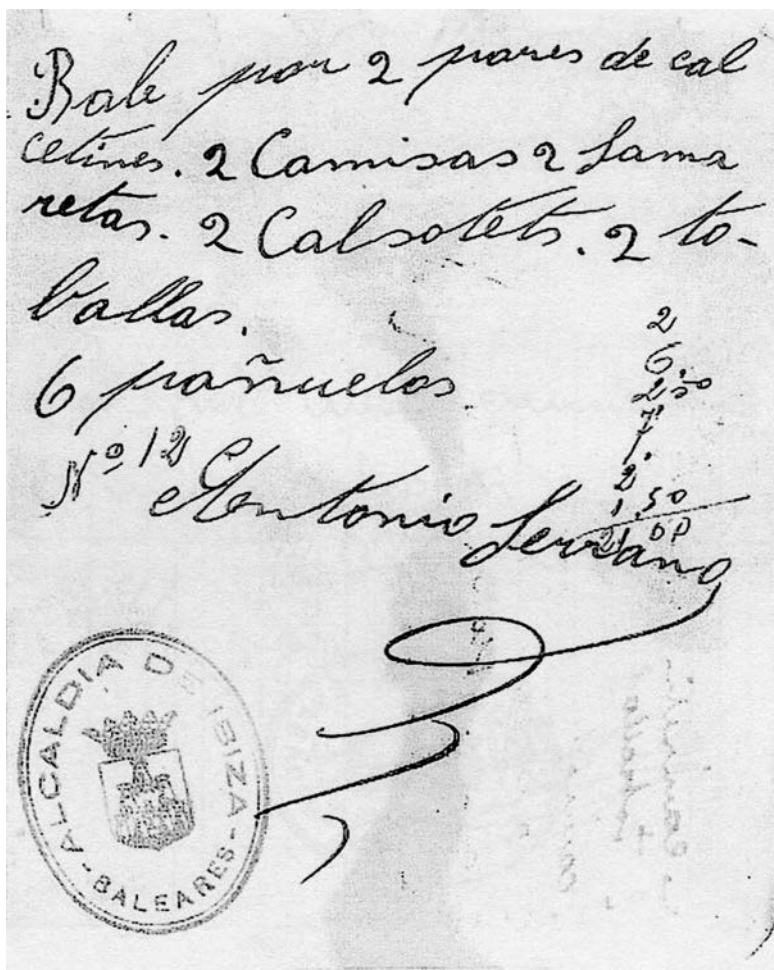
Text mecanografiat sobre paper blanc: “Vale parab una camisa y unos calsutets”. Signatura il·legible. Segell ovalat de la Batllia d'Eivissa.

Mides: 137x50 mm.

M3. Ajuntament d'Eivissa.

Text manuscrit sobre paper quadriculat: "Val per / una d[otze]na mocadors 5'75 ptes / quatre samarretes 5'20 ptes / set calçotets 22'50 ptes / 31'25 / N.º 13 / 1ª Comp. 3ª Secció / [signatura il·legible]". Segell ovalat de la Batllia d'Eivissa.

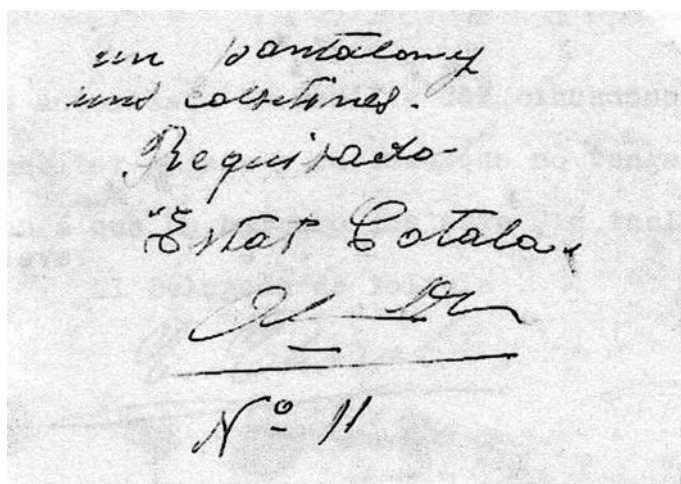
Mides: 101x117 mm.

M4. Ajuntament d'Eivissa.

Text manuscrit sobre paper blanc: “Bale por 2 pares de cal / cetines. 2 Camisas 2 sama / retas. 2 Calsotets. 2 to- / ballas / 6 pañuelos / Nº12 [signatura] Antonio Serrano”. Compte $2+6+2,50+7+2+1,50 = 21$. Segell ovalat de la Batllia d'Eivissa.

Mides: 102x127.

un pantalony
und calsetines.
Requirado-
Estat Català

Nº 11

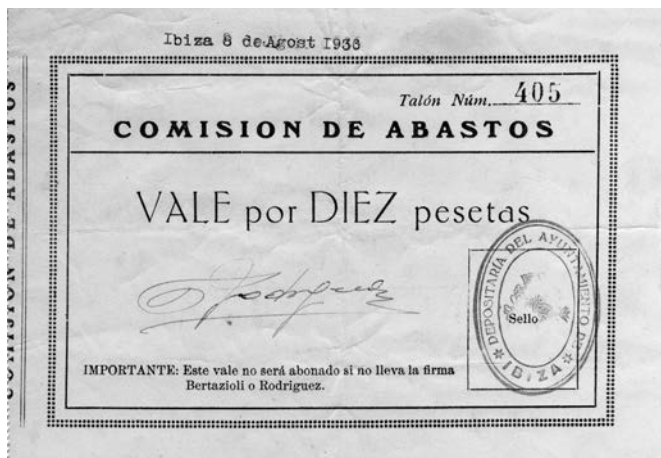
M5. Estat Català.

Text manuscrit sobre paper blanc: “Un pantalon unos calsetines / Requirado / Estat Català / [signatura il·legible] / Nº. 11”. Sense cap segell validador.

Mides: 90x76 mm.

Nota: imatges obtingudes de: AHE. TARRÉS LLOBET, O.: *De la ocupación roja de Ibiza*, p. 11. Teòricament, són fotocòpies o imatges escanejades dels vals a mida real, però no ho podem assegurar.

Vals dineraris (impresos)

1. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 10 pecetes.

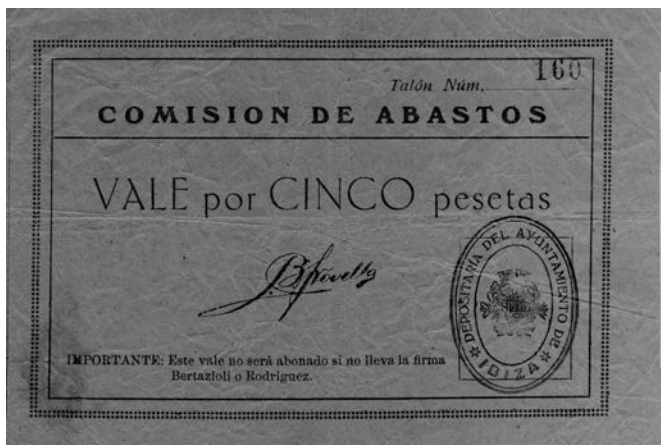
Paper color crema. Impressió en negre. Al marge superior, "Ibiza, 8 de Agost de 1936" mecanografiat. Numeració de tres dígets "405". Segell en blau de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa.

Mides: 171x125 mm

Signatura: Jesús Rodríguez

AN26-Turró46

Col·lecció Joaquín Madrid Aznar.

2. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 5 pecetes.

Paper vermell. Impressió en negre. Numeració de tres dígets "160". Segell en blau de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa.

Mides: 170x124 mm

Signatura: Bernat Novella

AN26-Turró47

Col·lecció Joaquín Madrid Aznar.

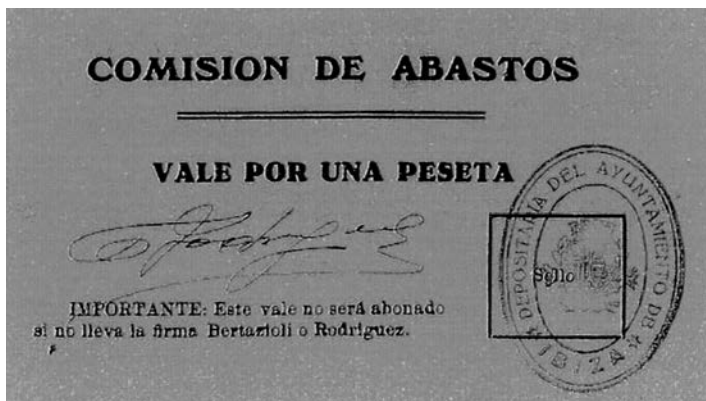

3. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 2 pecetes.

Paper grisenc. Impressió en negre. Segell en blau de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa.

Mides: 116x68 mm Signatura: Jesús Rodríguez Inèdit

AHE. TARRÉS LLOBET, Otilia: *De la ocupación roja de Ibiza*. Autoedició. Eivissa, circa 1995, p. 11. D'un fòrum d'internet obtinguérem, fa uns deu anys, una imatge d'un exemplar en un color groguenc que no hem reproduït aquí perquè la imatge mostra un retallat deficient.

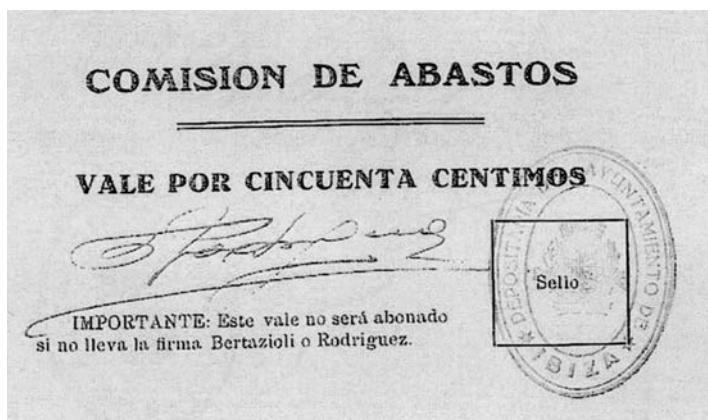

4. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 1 peceta.

Paper vermell fosc. Impressió en negre. Segell en blau de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa.

Mides: 117x71 mm Signatura: Jesús Rodríguez Inèdit

AHE. TARRÉS LLOBET, O.: *De la ocupación roja de Ibiza*, p. 11.

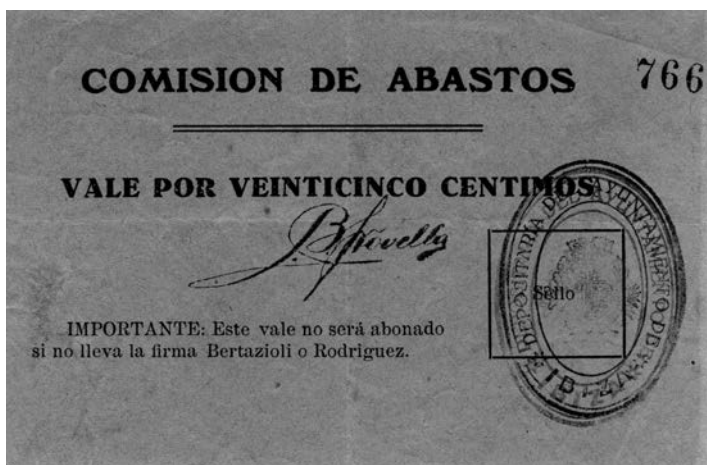

5. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 50 cèntims.

Paper blanc. Impressió en negre. Segell en blau de la Dipositaria de l'Ajuntament d'Eivissa.

Mides: 117x68 mm Signatura: Jesús Rodríguez Inèdit

AHE. TARRÉS LLOBET, O.: *De la ocupación roja de Ibiza*, p. 11.

6. Ajuntament d'Eivissa. Comissió d'Abastiments. 25 cèntims.

Paper verd. Impressió en negre. Numeració de tres dígit "766".

Mides: 125x82 mm Signatura: Bernat Novella

AN26-Turró48 (mateix exemplar) Col·lecció Joaquín Madrid Aznar.

Nota: cap de les mides s'han obtingut directament d'exemplars originals. A l'igual que en el cas de tres de les imatges dels vals impresos, teòricament les imatges publicades a l'obra de Tarrés Llobet són fotocòpies o imatges escanejades dels vals a mida real, però no ho podem assegurar; pel mateix motiu, els colors poden ser d'una tonalitat diferent al de l'original. Per altra banda, les imatges proporcionades per Madrid Aznar són escanejos d'exemplars originals a mida real, les dimensions dels quals el mateix col·laborador ens ha proporcionat.

Agraïments

Al sr. Fernando Bertazioli i Riquer, per la seva amabilitat en proporcionar-nos informació sobre la relació del seu pare amb aquests vals i una foto seva.

A Fanny Tur Riera, directora de l'Arxiu Històric d'Eivissa en el moment de la nostra recerca i, pocs mesos més tard, consellera de Cultura, Participació i Esports del Govern de les Illes Balears, per la seva inestimable ajuda en la recerca de publicacions i informació referida a la Guerra contra el Feixisme a Eivissa.

A Andreu Carles López i Seguí, per facilitar-nos el contacte amb ambdós.

A Joaquín Madrid Aznar, de Logronyo, per haver-nos facilitat les imatges i les mides dels exemplars de 25 cèntims i de 5 i 10 pecetes.